

Марія Кашуба

НІМЕЦЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ РОМАНТИЗМ: СПРОБА ЗІСТАВЛЕННЯ

Осмилення епохи Романтизму як типу філософії й світогляду активно розпочалося в українській історії філософії та культурології лише в останні десятиліття. Досі для більшості дослідників це поняття означало літературно-художню течію, культурний стиль, або модель світосприйняття, відображену в європейській культурі кінця XVIII – першої половини XIX ст. Вважалося, що романтичні моделі світосприйняття відобразилися в своєрідних способах відтворення та переживання світу в літературі, образотворчому мистецтві, а особливо в музиці. Засвідчив живучість такого підходу до розуміння романтизму академік Мирослав Попович у фундаментальній статті «Романтизм як стиль та ідеологія» [2]. Ґрунтовні дослідження романтичної моделі й особливостей світосприйняття засвідчили роботи літературознавців та культурологів за останні роки (Т. Бовсунівської, Є. Нахліка, М. Новикової, В. Скуратівського та ін.). Особливо відрадно, що увагу філософів привертає не просто романтичне світосприйняття й світорозуміння, яке може бути притаманним кожній культурно-історичній епосі, а саме епоха Романтизму як така в українській духовній культурі цілого XIX ст. Вперше виділено як окремий і особливий період в розвитку української філософської думки епоху Романтизму в підручнику «Історія філософії України» (Київ: Либідь, 1993). Автор цього розділу професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Іван Огородник окреслив сутність Романтизму як філософії й світогляду та умови його функціонування в Україні. Він же привернув увагу до «шеллінґіанських витоків філософії українського романтизму». На цьому наголошує й автор фундаментального підручника «Історія української філософії» Вілен Горський. Можна ствердити, що саме ці дослідники започаткували жвавий інтерес до епохи Романтизму в українській історико-філософській науці, який проявляють все більше ентузіастів. Як свідчать публікації останніх років, а також захищені дисертації, вельми перспективним є вивчення витоків українського Романтизму і його зв'язків з Романтизмом німецьким насамперед. Звичайно, це привертає увагу до їх особливих характеристик, які виділяють світорозуміння епохи Романтизму від інших культурно-історичних епох. Серед найновіших досліджень виділяється фундаментальна праця Михайла Скринника «Наративні практики української ідентичності: доба Романтизму» [4]. Саме цей автор віднайшов у творах найвизначніших діячів української духовної культури XIX ст. закодовані у символічно-метафоризованій оповіді універсальні смисли національного буття, і це дозволило йому виділити як домінуючу в той час філософську проблему національної ідентичності.

Детальніший аналіз особливостей світосприйняття й світорозуміння епохи Романтизму у Європі, зокрема на батьківщині Романтизму – в Німеччині переконає в цілковитій закономірності й природності виділення такої панівної проблеми. Відомо, що проблема національної ідентичності гостро постала у той час для більшості країн Європи, що призвело до інтенсифікації національно-визвольних рухів («Молода Італія», «Молода Ілірія» та ін.) й символізувало «весну народів» і зародження націоналістичної ідеології. Україна, яка опинилась наприкінці XVIII ст. у складі двох тогочасних великих імперій, переживала «весну народів» особливо драматично.

Проблема національної ідентичності в епоху Романтизму має своє філософське підґрунтя. Уже загальновідоме твердження, яке засвідчене багатьма авторитетними дослідженнями, що романтичне світосприйняття й світорозуміння має в своїй основі філософію неоплатонізму. Цей філософський напрямок, особливо його містичний різновид, якнайвиразніше співзвучний з романтичними пошуками ідеалу, акцентацією внутрішнього духовного світу, увагою до релігії і всього трансцендентного, надмірною чуттєвістю, вразливістю й сентиментальністю, крайнім суб'єктивізмом. Чуттєвість і сентиментальність людини епохи Романтизму пов'язана з «олюдненням природи», що символізує натурфілософський, пантеїстичний різновид неоплатонізму. Філософське підґрунтя, а також стильові особливості романтичного світосприйняття й світорозуміння як художньо-мистецької течії підкреслюють своєрідні визначальні змістові характеристики Романтизму як культурно-історичної епохи – це оригінальний світогляд, ментальна парадигма, власне визначення місця людини у світі, розуміння самої людини як соціокультурної самоцінності тощо. Такі визначальні змістові характеристики дозволяють виділити спільні риси німецького та українського Романтизму як культурно-історичної епохи – це різкий розрив з раціоналізмом Просвітництва, що вилився у протест проти суспільного ладу, пов'язана з цим протестом романтична іронія, а також замилювання старовиною, повернення до ідеалів Середньовіччя, інтерес до власної історії та самотності мови й культурних традицій. Тут обмежимося спробою зіставлення підходів німецьких та українських романтиків до утвердження національної ідентичності, хоча можна порівнювати й трактування романтичної іронії, й заперечення ідеалів Просвітництва з його раціоналізмом і логоцентризмом тощо.

Як уже зазначалося, початок XIX ст. ознаменований у Європі піднесенням і пожвавленням національно-визвольних рухів, що вилилися у «весну народів» і низку революційних повстань. У Німеччині наполеонівська окупація й боротьба з нею сприяли консолідації нації, а повстання проти французів у 1809 р. засвідчило ріст національної

свідомості. Справжній народний рух сколихнув усю країну, незважаючи на роздрібнені князівства й королівства, які віками ворогували між собою. Маса, що перебувала в умовах пережитків феодальної роздробленості, можливо, не усвідомлюючи себе самостійною соціальною силою, раптом виступила як моноліт, пов'язаний національною самосвідомістю. Народний рух був спрямований насамперед на захист вітчизни, а отже й своєї національної самобутності, традицій культури, мови, власного світосприйняття.

Німецький романтизм, який на ранній стадії розвитку спрямовував свою іронію й вістря своєї критики проти раціоналістичної регламентації творчості, впорядкованості людських стосунків – до чого тяжіло Просвітництво, – тобто заявив про різкий розрив з ідеалами Просвітництва в формі руху «штірмерів», на початку XIX ст. зосередив свою увагу на нових проблемах. Такій переорієнтації сприяла увага романтиків до емоційної, чуттєвої людської природи, до внутрішнього, духовного життя людини, до її неповторної самобутності, суб'єктивності, індивідуальності. Період наполеонівських завоювань підштовхнув екстраполяцію цієї уваги на проблеми самобутності народу, його коріння та історії, культурних традицій, мови, звичаїв, оригінального світорозуміння, втіленого в міфах і усних переданнях, народній творчості – казках, легендах та піснях. Продовжуючи розпочату Гердером і «штірмерами» справу, романтики з натхненням і любов'ю збирають і публікують пам'ятки народної творчості – казки, перекази, легенди, пісні. Вже у 1805 р. з'явився складений Йоханном Арнімом перший том зібрання народних пісень – «Чарівний ріг хлопчика», у 1808 – другий том.

Збирачі фольклору намагалися розкрити змістовну народну душу, продемонструвати сучасникам і нащадкам багатий духовний світ тієї величезної маси темного, часто неосвіченого люду, яка раптом під загрозою окупації й знищення відчула себе окремим суб'єктом історії, заявивши визвольною боротьбою про своє право на збереження рідної мови й традицій культури насамперед, ще навіть не усвідомлюючи, що можна виборювати й гідне людини життя. Публікуючи скрупульозно зібрані казки і легенди, народні пісні й перекази, романтики допомагали суспільству збагнути, що простий, неосвічений народ ставить набагато вище від ситого життя своє право мати рідну мову, зберігати традиції своєї культури, свою духовну самобутність, бо саме загроза її нівеляції підняла проти французької окупації широкі народні маси. Жоден князь чи герцог не зміг би покараннями, погрозами чи підкупом підняти своїх підданих на захист своїх маєтків і володінь так активно, як завзято й самовіддано кинулися вони захищати своє право бути самобутнім народом і господарем на своїй землі. Щоправда, допоміг їм у цьому палкий трибун – філософ Йоганн Фіхте, звернувшись з промовою до німецького народу, в якій на

основі своєї філософії тотожності «Я» і «не-Я» переконав кожного учасника визвольного руху, що саме від нього залежить існування світу. Романтики у своїх роздумах намагалися збагнути ту силу, яка об'єднала народ у єдиному пориві до самоствердження і яку можна назвати патріотизмом.

Публікації народних пісень і казок доносили до читача глибоко поетичний світ народної душі, і багато поетів-романтиків запозичували в цих піснях образи, мотиви та музикальність вірша, що значною мірою визначило популярність і народність їх лірики. Зібрані братами Яковом та Вільгельмом Гріммами два томи «Дитячих та сімейних казок» (1812, 1815) дістали визнання сучасників далеко поза межами Німеччини, послужили прикладом для збирачів народних казок і легенд в інших країнах Європи, в Україні в тому числі.

Вельми важливим і показовим для характеристики особливостей романтичного світогляду епохи є той факт, що брати Грімм започаткували не лише автентичне відтворення зібраної народної творчості, а й вивчали германську міфологію, німецьку середньовічну літературу, давню мову, чим заклали основи наукової германістики. Інтерес до народної душі, до коренів і витоків традицій культури та мови поєднувався з інтересом до своєї історії, релігії народу. Мотиви честі, відданості справі, в тому числі й справі захисту своєї релігійної віри, досить часто зустрічаються у творах романтиків Гейдельбергського гуртка – Арніма, Brentano, братів Грімм, Айгендорфа. Творість останнього – переважно лірична поезія – сповнена оспівуванням природи й кохання, тут звучить природна простота й сила людських почуттів, їх вирази характерні для народної пісні. Сентиментальні герої його поезій майже завжди самотні, вони проявляють свої почуття найвиразніше наодинці з природою, відчувати яку особливо сильно й гостро змушує самотність і соціальне відчуження героя. Тут відчувається притаманний народній творчості природний паралелізм почуттів і настроїв ліричного героя та картин навколишньої природи. Згодом ми зустрінемо цей мотив особливо сильно виражений у творах діячів «Руської трійці» та у Тараса Шевченка, зокрема у ранній період його творчості. Природа рідного краю в усі пори року, в усі періоди доби, навколишні ліси й поля, оспівані німецькими романтиками, зокрема Айхендорфом, надихали своєю емоційністю багатьох романтиків за рубежом, демонструючи й утверджуючи їх патріотичні почуття.

Історія так розпорядилася, що саме з епохою Романтизму в українській духовній культурі пов'язане формування й утвердження української національної самобутності. Сентименталізм та суб'єктивізм романтичного світосприйняття сприяв пошукам витоків власної ідентичності в природі, у незіпсованому цивілізацією бутті й світовідчутті людини, у примітивному побуті селянства. Особливе значення тут мали міркування німецького народознавця й фольклориста Гердера, який радив митцям

черпати з народних джерел, орієнтуватися на неповторні у своїй художній досконалості зразки фольклору. Фольклор – усну поезію, казки, перекази й легенди визнають найвищими мистецькими витворами й зразками світовідчуття не лише німецькі поети-штирмери, а й польські, чеські, словацькі народознавці, російські «карамзіністи», представники «харківської» школи романтиків, збирачі й дослідники української усної народної творчості (М. Цертелєв, М. Максимович, І. Срезневський, П. Лукашевич, діячі «Руської трійці», Кирило-Мефодіївського братства та ін.).

Інтерес до фольклору та поєднаний з ним інтерес до власних витоків і власної історії мав для української духовної культури особливе значення і особливу цінність, зумовлену ліквідацією Запорізької Січі й гетьманщини, закріпаченням України й знищенням державної форми української автономії, перетворенням України на Малоросійську губернію – глуху провінцію Російської імперії. Такі факти української історії зумовили, на наш погляд, ситуацію, яку можна прирівняти до наполеонівських завоювань у Європі, а в атмосфері епохи Романтизму вони набули особливого звучання. Героїчна боротьба козацтва й всього народу, історичні корені самобутнього народу, що мав свою державу у прадавні часи, його оригінальне світорозуміння, засвідчене в усній творчості – усе це стало предметом всезагального зацікавлення і в Україні. Наприкінці XVIII ст. з'являється анонімна «Історія русів», що спирається на козацькі літописи Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка, вона відтворює героїку української автономії часів Хмельниччини, аргументовано обстоює «давність прав і вольностей» українського народу. Цей твір ніби увінчує низку компіляцій – досить згадати праці С. Лукомського, П. Симоновського. В. Рубана, С. Мишецького, О. Рігельмана, С. Зарульського, А. Шафонського, які лише нагадують наукову історіографію (така з'явилася в середині XIX ст.). Але низка творів на теми героїчних подвигів козаків чи самобутності українського народу – це свідчення глибокого інтересу суспільства до таких тем. Пройнята романтичним пафосом і сповнена народнописенної героїки «Історія русів» розглядається дослідниками як зібрання фольклорних творів, а також джерело нових легенд. Вона мала великий вплив на романтичне мистецтво [1, с. 137].

Не можна оминати увагою в цьому контексті творчість Івана Когляревського, зокрема його «Енеїду», де у жартівливо-іронічній, часто бурлескній формі автор вперше відверто заговорив про національно самобутній одяг, побут, звичаї українців, їх оригінальне світорозуміння, барвистий етос, і, звичайно ж, козацьку героїчну історію. Продовжують ці теми драматичні твори та інші поеми митця.

На початок XIX ст. припадає перша спроба систематичного викладу історії України, що належить Д. Бантиш-Каменському (1822). Дослідник

зібрав цінний документальний матеріал, проте випробування часом не витримало його досить некритичне ставлення до джерел. Романтичним пафосом «грішить» і «Словник достопамятних людей Руської землі» (1836). Цікаву колекцію документів з історії України XVII–XVIII ст. вводить у науковий обіг ще в багатьох відношеннях напівлегендарна «Історія Малоросії» Миколи Маркевича (1842–1843) у п'яти частинах. Інтенсивні історичні дослідження засвідчили праці М. Берлінського «Короткий опис Києва» (1820), «Нарис історії міста Києва» М. Закревського (1836), остання може служити доповненням першої. Цікаві історичні дослідження з'явилися і в Галичині – польською мовою Денис Зубрицький опублікував у Львові працю «Нарис з історії руського народу в Галичині і церковній ієрархії в тому королівстві» (1837). Згодом він доповнив свої дослідження російськомовною «Історією стародавнього Галицько-Руського князівства» (1852–1855), де обстоював самотність українського населення на споконвічних руських, а не польських землях.

Особливо інтенсивний у першій половині XIX ст. інтерес до історії України та коріння її давнього народу поглиблювався й доповнювався зацікавленням усною народною творчістю. Пісні, думи, билини та казки, зокрема українські гумористичні оповідки, були предметом пильної уваги вже у XVI–XVII ст. (низове бароко). До них зверталися чеські й польські митці (Ян Благослав, Якуб Гаватович), а український поет Климентій Зиновіїв уклав цілий збірник прислів'їв та приказок, які охоче використовував у своїх творах. Уже згадуваний німецький фольклорист і просвітник Гердер відзначав особливі природжені музичні здібності українців, багатство мотивів і образів української народної лірики, включивши у свій збірник «Голоси народів у піснях» (1778–1779) і українські народні пісні. Він першим заговорив про особливий «дух народу», який треба шукати в усній народній творчості.

На хвилі романтичного захоплення «духом народу» зростала національна самосвідомість українців, поживлявся інтерес до духовного життя краю, його історичних пракоренів і витоків. Інтелектуальні кола вдалися до записів і дослідження усних переказів, легенд, дум та пісень. Першим збірником української усної поезії виявилася впорядкована журналістом та філологом Миколою Цертелєвим (Церетелі) книга «Опыт собрания старинных малороссийских песней» (1819). Дослідник записав на Полтавщині виконувані місцевими кобзарями дев'ять дум і одну пісню, звернені тематикою до часів Хмельниччини. Вони демонстрували нескорений дух народу і його поетичний геній.

Вельми показовим для романтичного пафосу епохи є той факт, що до збирання й публікації усної народної творчості долучився й перший ректор новоствореного російською владою (1834) Київського університету ім.

Святого Володимира Михайло Максимович. Біолог за фахом, ще працюючи в Московському університеті, який він закінчив, цей науковець опублікував свій перший збірник «Малороссийские песни» (1827), який вражає багатством і розмаїттям жанрів зібраних творів. Тут записані обрядові, козацькі, історичні, жіночі думи й пісні. Після переїзду до Києва (1834) вчений продемонстрував, що збирання й публікація українського фольклору є для нього найнеобхіднішою справою, без якої неможливий розвиток національної освіти, культури й мистецтва. Наступна його публікація називалась «Украинские народные песни» (1834), тут твори розміщені згідно історичних етапів становлення української народності. Своє розуміння великого значення фольклору в громадському та особистому житті людини вчений висловив у передмові до наступного видання зібраних ним витворів народного генія «Сборник украинских песен» (1849).

Відомий учений Ізмаїл Срезневський протягом трьох років (1833–1836) опублікував шість випусків збірника «Запорожская старина», де впорядкував відредатовані й дещо видозмінені історичні пісні та думи. Найбільше подібних публікацій у підросійській Україні стосувалися козацького минулого. Переконає в цьому і творчість Миколи Гоголя, де виразно звучить щире захоплення красою й досконалістю пісенного багатства українського народу, його героїчним минулим. Відомо, що мислитель мав твердий намір написати обширну (у п'яти томах) історію Малоросії й викладати її у Петербурзькому університеті. На жаль, укладені лише фрагменти окремих розділів і план-проспект. Захоплення Гоголя українським фольклором спричинилося до того, що він своїм генієм вперше ознайомив своїх сучасників на батьківщині й у Європі з поетичною стороною життя земляків, мальовничим українським краєм. Українські пісні він вважав більш досконалим історичним джерелом, ніж літописи, оскільки пісні бережуть знання про різні нюанси народного життя. «У цьому випадку, – зауважував письменник, – пісні для України – все: поезія, історія і батьківська могила... Історик не повинен шукати в них дня і дати битви, або точної вказівки місця правдивої дії; в цьому випадку тільки деякі пісні йому допоможуть. Але коли він забажає довідатися про справжню подію, стихію характеру, всі кути і відтинки почуття, хвилювання, страждання і радощі описуваного народу, коли забажає познайомитися з душею минулого, загальним характером цілого і поодинокі кожної частини, тоді він буде цілковито задоволений: історія народу постане перед ним у зрозумілій пишності» [5, с. 26]. Не буде перебільшенням припустити, що саме увага до особливостей епохи Романтизму розкрила нашому сучасникові Миколу Гоголя як українського мислителя за духом і світовідчуттям. Свідченням цього є не тільки його замилювання українським фольклором і природою рідного

краю, глибокий інтерес до історії й міфології, а й романтична іронія («Ревізор», «Мертві душі»), метафізичне й теологічне обґрунтування царської влади й соціальної ієрархії, зокрема у «Вибраних місцях...», що характерне для романтичної свідомості, на відміну від раціоналізованих Просвітництвом ідеалів монархії чи республіки. З німецькими романтиками поєднує Гоголя ставлення до слова, літератури й мистецтва взагалі як до магічних інструментів, за допомогою яких можна змінити світ і вплинути на людей, схиливши їх до праведного життя, тобто перетворити реальність художнього тексту на онтологічну дійсність.

На теренах близької до Європи Галичини інтерес до усної народної творчості відчувається досить чітко. Започаткував його Платон Лукашевич публікацією збірника «Малороссийские и червонорусские народные песни» (1836), де помітив подібність східно- й західноукраїнського фольклору. Польські дослідники публікували українські пісні й казки латинкою – польською транскрипцією. Вацлав Залеський у збірнику «Пісні польські і руські люду галицького» (1833) таким способом опублікував у Львові близько 600 українських пісень Галичини. Інший дослідник – Жегога Паулі – опублікував аж два томи «Пісень руського народу в Галичині» (1839, 1840), куди увійшли чимало із зібраних М. Максимовичем народних творів. Польською транскрипцією упорядкував цікаву добірку українських обрядових пісень «Руське весілля» (1835) етнограф Йосип Лозинський. Усі вони дали поштовх діяльності «Руської трійці», чий альманах «Русалка Дністровая» (1837) увінчує зусилля ентузіастів. Тут є, крім власних творів Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича, розділ «Пісні народні», який популяризує колядки, щедрівки, гагілки, ладкання, думи і думки, балади – усе багатство жанрів усної народної творчості, її образність та духовну наповненість. Підкреслюючи такими публікаціями оригінальність усної народної творчості українців, мислителі-романтики утверджували право народу на свою мову, яка відтворює його багатий духовний світ.

Спрямована на утвердження української самобутності, насамперед мови, традицій і звичаїв, естетичних смаків діяльність романтиків мала на меті ще одну важливу обставину. Збираючи й публікуючи народні пісні, казки, легенди й перекази, балади і думи як історичні твори, мислителі утверджували й розповсюджували переконання про високі моральні ідеали й чесноти українського народу, його споконвічну життєву мудрість і оптимізм. Із фольклорних збірок поставав образ народу-митця, народу-творця, який трудиться на своїй землі, поважаючи любов і вірність, чесність і справедливість. Сприяє цьому мальовнича одухотворена природа. Ідеалізація відносин людина-природа створювала ілюзії ідеальних соціальних відносин.

Натхненні ідеями Ф. Шеллінга та інших німецьких романтиків, українські

мислителі першої половини ХІХ ст. вдаються не лише до ідеалізації характеру українського народу, його поетичної вдачі, а й до міфологізації історії, культурних традицій та звичаїв. Їх любов до рідної землі як вища моральна цінність виливається у вболівання за долю батьківщини, що підкреслює надмірно пафосне оспівування рідної природи – мальовничих степів, гаїв, річок, дібров, плодovitих садів і родючих нив. Яскравою ілюстрацією такої любові й такого вболівання є творчість Тараса Шевченка. Саме він, поет з «народної глибинки», возвеличив поетичну, духовно багату й високоморальну душу «малих отих рабів німих», поставив на сторожі коло них рідне слово, і вип'ятив на посміховисько всього світу ницість і потворність «сильних світу цього», які намагаються цей народ «просвіщати», учити, настановляти. Особливо прекрасний і одухотворений у поезії Шевченка образ жінки-матері, який багато дослідників асоціюють з Україною. Творчість поета демонструє повну гармонію з природою українського народу, який всіма силами багатой душі «зрозумів і обняв природу», «заговорив» з нею і «пригорнув» до серця, а природа щедро віддячує за таке розуміння й теплоту.

Герої творів авторів-романтиків (передусім М. Шашкевича, Г. Квітки-Основ'яненка, здебільшого Т. Шевченка та ін.) – це люди ніжної душі, чуйні, м'які, сердечні, чесні й справедливі. Своєю добротою, щирістю й любов'ю вони осявають світ, роблять його кращим, приємнішим, добрішим. У центрі такого прекрасного світу стоїть оспівана ними Україна – наймальовничіший куточок на землі, держава працьовитих, чесних, мужніх, справедливих і толерантних людей, котрі з відкритим серцем несуть добро і злагоду всьому світові.

Саме такою вимріяли й бачили Україну діячі Кирило-Мефодіївського братства, зокрема Микола Костомаров та Пантелеймон Куліш. Як основоположники українського культурницького націоналізму (такий націоналізм обстоював традиції культури, звичаї, мову народу у складі чужої держави) ці мислителі теоретично обґрунтували образ України як самобутньої країни. У створених М. Костомаровим програмних документах Товариства («Закон Божий» («Книга буття українського народу»), «Статуті слов'янського товариства», у статті «Дві руські народності» та в історичних творах мислителя послідовно утверджується оригінальність та самобутність українського народу поряд з іншими слов'янськими народами, навіть одного «кореня Яфетового», обстоюється право цього народу бути суб'єктом історичного процесу – жити своїми звичаями на своїй Богом даній землі. З притаманним епосі романтичним пафосом Костомаров-історик здебільшого ідеалізує героїв української історії, міфологізує історичну реальність і сам народ, його звичаї й культуру, особливо козацтво, проте щиро сподівається, що саме український народ подає приклад іншим слов'янським народам у свободі

й рівності, толерантності й любові, релігійному пієтеті й демократії.

Визначальним стимулом своєї праці вважав збереження національних традицій, утвердження почуття національної самосвідомості й розвиток української культури П. Куліш. Особливу увагу мислитель приділяв українській мові як виразникові скарбів народної душі. Повага до рідного слова, вважав П. Куліш, є запорукою шанобливого ставлення до нас з боку інших народів, мова є основою нашого життя й історії. З цих міркувань він різко засудив втрату національної пам'яті цілим поколінням українців, адже саме пам'ять історії вважав високою моральною чеснотою людини-громадянина. Історична пам'ять, глибока пошана до діянь предків, на думку П. Куліша, є підґрунтям людського в людині. Вона, разом з пошаною рідної мови, робить з нас «людей як слід».

Мислитель епохи Романтизму, (а вона тривала в Україні протягом всього ХІХ ст., про що свідчить діяльність «Старої» й «Молодої» громад, творчість мовознавця й міфознавця Олександра Потебні, зрештою, й неодноразові заборони українського слова царськими указами), П. Куліш ідеалізує й міфологізує українську історію, минуле, яке закодоване, наче скарб, в усній народній творчості. Романтичне усвідомлення цінностей минулого як вічних і неповторних у кожного народу зумовило пошук мислителем у минулому високих моральних ідеалів, заклики до їх повернення. Це особливо помітне у його «хутірній філософії», що виявилась своєрідною реакцією на міщанство й «речовизм» українського панства, яке влаштувало в ті часи гонитву за наживою й користю, справжнє «полювання» на маєтки. Подібно до німецьких романтиків, Куліш протиставляє псевдоцінностям бездуховної, наскрізь матеріалізованої й тому нищої цивілізації природну, чисту атмосферу українського хутора, де панують безпосередність, любов, злагода, чесність, справедливість і глибока ніжність – одвічні супутники українського селянина. Мислитель свято переконаний, що місто і цивілізація, відірвавши людину від природного пракоріння, знищують у ній питомо людські якості, перетворюючи в бездуховне створіння, здатне лише до руйнування й спустошення світу.

Міркування українських письменників-романтиків, засвідчені їх творами, неначе підіймають український народ у власних очах, розкриваючи його багате емоціями духовне життя, глибокий пієтет, толерантність, працелюбність і всі інші високі, гідні людини моральні чесноти, що притаманні цьому народові одвіку й оспівані у його фольклорі. Не лише Україні, а й усьому світові розкрили романтики душу свого народу. Піднявши його з колін і вивівши зі стану «маленької людини», вони по-справжньому возвеличили «німих рабів», продемонстрували світові високі моральні й естетичні цінності, якими жив цей народ, які свято оберігав і передавав від покоління до покоління. Найвищою цінністю була й

залишилась любов до рідної землі і рідного слова, і саме вона допомогла вижити в умовах жорстоких зазіхань на цю землю й на це слово, допомогла залишитись самобутнім народом і цілеспрямовано йти до створення своєї суверенної держави. Такі мотиви поєднують український романтизм з німецьким чи не найпомітніше.

На прикладі утвердження німецькими й українськими романтиками національної самобутності свого народу пересвідчуємось у правоті думки Бертрана Рассела: «Через націоналізм романтики втяглись у політику: кожен народ має свою окрему колективну душу, яка стане вільною лише в державних кордонах (окремих від інших держав)» [3, с. 565].

1. Мишанич Я. Жанрово-стильові особливості «Історії русів»// Медієвістика.– Вип. 1.– Одеса: Astroprint, 1998.– С. 131–138.
2. Попович М. Романтизм як стиль та ідеологія // Філософська думка.– 2004.– № 6.– С. 3–30.
3. Рассел Б. Історія західної філософії.– К.: Основи, 1995.– 759 с.
4. Скринник М. Наративні практики української ідентичності: доба Романтизму.– Львів: Каменяр, 2007.– 367 с.
5. Стромецький О. Гоголь.– Львів: Світ, 1994.– 307 с.